

med upaavirkede Forventninger, og derefter ses paa Virkningen af, at disse ændres. Den tidskrævende Proces, som tillægges afgørende Betydning i Hicks's dynamiske Betragtninger, er den ikke jævnt forløbende Dannelse af Kapital, som bl. a. medfører, at der opstaar en Indtægt i Form af Renteafkast, før de ny Produkter begynder at fremkomme. Omvendt, naar Anlæggene er gennemført, og det større Produkt fremkommer, betragtes en Del af dettes Værdi ikke som Indtægt, og anbringes derfor i Penge og Fordringer. Kapitaldannelsen er derfor afgørende i sidste Kapitels Konjunkturteori, som desuden lægger Vægt paa Forventningernes skiftende Elasticitet. Opgangen kan standse enten af Mangel paa Penge, eller fordi der ikke er Trang til flere Nyanlæg. Det sidste anses for det farligste, da det i saa Fald kan være svært at komme i Gang igen. Særlig farligt er det, naar der ikke findes Tro paa en Prisnormal, som man ikke kan komme under. Medens Hicks ikke mener, at Rentepolitik har større Virkning under en Nedgang, finder han den stadig anvendelig over for Opgangen af to Grunde, »one is to prevent the boom from eating too deeply into the supply of investment opportunities, and the other is to prevent too great a disturbance of price levels, which may upset people's ideas of normal prices and thus weaken a stabilizing factor which will have a vital part to play later on.« Det utilfredsstillende ved en saadan beskæftigelsesbegrænsende Politik omtales ikke, idet der over for almindelige Konjunkturbevægelser forudsættes, at det »kapitalistiske System« skal opretholdes. Over for en mere varig Depression, som tænkes opstaaet ved Nedgang i Opfindelser eller i andre Impulser til Investering i ny Form, tror Hicks derimod ikke, at »anything like a capitalist system, using that term to mean a system of free enterprise, including free lending and borrowing« kan bevares.

Hicks har i sin Bog gennemarbejdet en Kæde af baade væsentlige og vanskelige Problemer. Om der ikke paa anden Maade kunde være naaet mere m. H. t. sidste Dels praktiske Problemer, kan vel omdiskuterer. Man har dog Fornemmelsen af, at man i hans Bog har bevæget sig et Stykke fremad — omend ad et enkelt, til Tider snævert, Spor. En anden Linje: Konsekvenserne af Konkurrencens Tilbagegang forbigaar han helt ved denne Lejlighed. Men Formaålet var som foran nævnt heller ikke at skrive et nyt Systemværk. Selvom den moderne Teori maa behandle et Antal Alternativer og i stort Omfang maa blive Metoder til Anvendelse over for konkrete Data i Stedet for en generaliserende Fremstilling af den økonomiske Sammenhæng, synes Tidspunktet dog snart naaet, hvor der atter maa kunne skrives en samlet relativt populær Fremstilling af den økonomiske Teori, en Teori, som vil afvige ikke uvæsentligt fra Før-Krigstidens.

F. Zeuthen.

Thorkil Kristensen: FASTE OG VARIABLE OMKOSTNINGER I EN VIRKSOMHEDS ØKONOMI. Ejnar Munksgaards Forlag, København 1939. 169 S.

Forf. har med denne Bog sat sig den Opgave at undersøge de enkelte Omkostningsarters Karakter indenfor den enkelte Virksomhed og Omkostningsstrukturens Betydning for Virksomhedens Reaktion paa udefra kommende Forandringer i de økonomiske Betingelser. Hele det store Omraade, der aabner sig, hvis man vil prøve paa at gennemgaa alle de Problemer,

med upaavirkede Forventninger, og derefter ses paa Virkningen af, at disse ændres. Den tidskrævende Proces, som tillægges afgørende Betydning i Hicks's dynamiske Betragtninger, er den ikke jævnt forløbende Dannelse af Kapital, som bl. a. medfører, at der opstaar en Indtægt i Form af Renteafkast, før de ny Produkter begynder at fremkomme. Omvendt, naar Anlæggene er gennemført, og det større Produkt fremkommer, betragtes en Del af dettes Værdi ikke som Indtægt, og anbringes derfor i Penge og Fordringer. Kapitaldannelsen er derfor afgørende i sidste Kapitels Konjunkturteori, som desuden lægger Vægt paa Forventningernes skiftende Elasticitet. Opgangen kan standse enten af Mangel paa Penge, eller fordi der ikke er Trang til flere Nyanlæg. Det sidste anses for det farligste, da det i saa Fald kan være svært at komme i Gang igen. Særlig farligt er det, naar der ikke findes Tro paa en Prisnormal, som man ikke kan komme under. Medens Hicks ikke mener, at Rentepolitik har større Virkning under en Nedgang, finder han den stadig anvendelig over for Opgangen af to Grunde, »one is to prevent the boom from eating too deeply into the supply of investment opportunities, and the other is to prevent too great a disturbance of price levels, which may upset people's ideas of normal prices and thus weaken a stabilizing factor which will have a vital part to play later on.« Det utilfredsstillende ved en saadan beskæftigelsesbegrænsende Politik omtales ikke, idet der over for almindelige Konjunkturbevægelser forudsættes, at det »kapitalistiske System« skal opretholdes. Over for en mere varig Depression, som tænkes opstaaet ved Nedgang i Opfindelser eller i andre Impulser til Investering i ny Form, tror Hicks derimod ikke, at »anything like a capitalist system, using that term to mean a system of free enterprise, including free lending and borrowing« kan bevares.

Hicks har i sin Bog gennearbejdet en Kæde af baade væsentlige og vanskelige Problemer. Om der ikke paa anden Maade kunde være naaet mere m. H. t. sidste Dels praktiske Problemer, kan vel omdiskuterer. Man har dog Fornemmelsen af, at man i hans Bog har bevæget sig et Stykke fremad — omend ad et enkelt, til Tider snævert, Spor. En anden Linje: Konsekvenserne af Konkurrencens Tilbagegang forbigaar han helt ved denne Lejlighed. Men Formaålet var som foran nævnt heller ikke at skrive et nyt Systemværk. Selvom den moderne Teori maa behandle et Antal Alternativer og i stort Omfang maa blive Metoder til Anvendelse over for konkrete Data i Stedet for en generaliserende Fremstilling af den økonomiske Sammenhæng, synes Tidspunktet dog snart naaet, hvor der atter maa kunne skrives en samlet relativt populær Fremstilling af den økonomiske Teori, en Teori, som vil afvige ikke uvæsentligt fra Før-Krigstidens.

F. Zeuthen.

Thorkil Kristensen: FASTE OG VARIABLE OMKOSTNINGER I EN VIRKSOMHEDS ØKONOMI. Ejnar Munksgaards Forlag, København 1939. 169 S.

Forf. har med denne Bog sat sig den Opgave at undersøge de enkelte Omkostningsarters Karakter indenfor den enkelte Virksomhed og Omkostningsstrukturens Betydning for Virksomhedens Reaktion paa udefra kommende Forandringer i de økonomiske Betingelser. Hele det store Omraade, der aabner sig, hvis man vil prøve paa at gennemgaa alle de Problemer,

hvor Sondringen mellem faste og variable Omkostninger er af Betydning, er altsaa begrænset paa den Maade, at Sagerne ses fra den enkelte Virksomheds Synsvinkel, og Hovedvægten lægges paa den enkelte Driftsherres Dispositioner.

Godt en Tredjedel af Bogen optages af de indledende Bemærkninger samt Kapitel I, der drøfter de faste og de variable Omkostningers Begreb og Natur, Kapacitetsbegrebet og Kapacitetsudnyttelsens Betydning for de variable Omkostninger. Kapitel II, hvis Indhold med enkelte Undtagelser tidligere har været offentliggjort som Tidsskriftsartikler (Nordisk Tidsskrift for teknisk Økonomi 1936, Review of Economic Studies 1938, Nationaløkonomisk Tidsskrift 1938), behandler Produktions- og Prispolitikken under fri Konkurrence, Monopol og Duopol og optager ligeledes noget over en Tredjedel af Bogen. Resten omhandler bl. a. Anlægskalkulerne, Omkostningstrukturens Betydning for den Hastighed, hvormed f. Eks. stigende Efterspørgsel giver sig Udslag i forøget Anlægsvirksomhed, samt den Tendens, den med de store faste Omkostninger følgende Risiko har medført til Monopolisering og Integration.

Forf.'s Behandling af de faste og de variable Omkostningers Natur har den Fortjeneste, at Problemerne ses fra et dynamisk Synspunkt. Med Rette fremhæves, at de faste Omkostninger pr. Tidsenhed og dermed de totale Stykomkostninger under dynamiske Forhold bliver temmelig ubestemte Størrelser, fordi det Afskrivningsbeløb, hvormed vedkommende Tidsenheds Produktion belastes, maa ansættes paa Grundlag af mere eller mindre usikre Fremtidsforventninger. Men desværre er Kapitel I ikke helt skrevet med Forf.'s vanlige Klarhed. Selve Definitionen af de faste og de variable Omkostningers Begreb forekommer uklar. Jævnside med den sædvanlige Definition — at de variable Omkostninger i Modsætning til de faste er dem, hvis Totalbeløb varierer med Produktionens Størrelse — har Forf. villet opstille en ny, der formentlig skal give et dybere Indblik i de to Omkostningsarters Natur. En Omkostning defineres (S. 27) som variabel, hvis den udtømmer sine Virkninger i en enkelt, bestemt Produktionsproces, og fast, hvis dette ikke er Tilfældet. Andetsteds siges, at den variable Omkostning kun medvirker ved en enkelt Produktionsproces (S. 26), og at den afholdes med en ganske bestemt Produktion for Øje, medens de faste Omkostninger afholdes af Hensyn til den forventede, fremtidige Produktion (S. 8) og har deres Betydning deri, at man faar visse Produktionsmidler til Raadighed til eventuel Anvendelse i fremtidige Produktionsprocesser (S. 27). Definitionen belyses (S. 30) ved følgende Eksempel: En Virksomhed maa under en Højkonjunktur foretage en Anlægsudvidelse til 300.000 Kr. for at effektuere de Ordre, der er modtaget paa Varer til Levering indenfor det kommende Aar. Senere ventes Produktionen at blive mindre, og det nye Anlægs fremtidige Fortjenstmuligheder antages kun at andrage saadanne Beløb, at deres kapitaliserede Værdi ved Slutningen af det kommende Aar beløber sig til 200.000 Kr. Herefter maa 100.000 Kr. af Anlæggets Værdi betragtes som en variabel Omkostning ved det kommende Aars Produktion og dækkes af dette Aars Indtægter, for at Nyanlægget skal betale sig. Resten, de 200.000 Kr., er en fast Omkostning.

Nu vil det ses, at hvis der i det omtalte Anlæg fremstilles flere forskellige Varer, vil det ikke være muligt at sige, hvor meget hver Varekategori

skal bære af de 100.000 Kr. Naar det siges, at de variable Omkostninger kun medvirker ved en enkelt, bestemt Produktions p r o c e s, kan der derfor næppe være ment andet hermed, end at de maa dækkes af Indtægterne af en bestemt Periode's Produktion. Lad os imidlertid se paa Anlægget nogen Tid efter dets Opførelse. Lad os antage, at Anlæggets Værdi ved Slutningen af det kommende Aar, uanset om Produktionen holdes i Gang eller ikke, skønnes at være 90.000 Kr., og at der ved øjeblikkelig Realisation af Anlægget kan opnaas 100.000 Kr. En Forudsætning for Produktionens Fortsættelse er da, at det kommende Aars Produktion foruden de øvrige Omkostninger kan bære et Afskrivningsbeløb paa 10.000 Kr. Det er ikke ganske klart, om dette Beløb efter Forf.'s Definition skal betragtes som en variabel eller som en fast Omkostning. Da Beløbets Dækning er en Forudsætning for Fremkomsten af en bestemt Produktion, maa der nærmest være Tale om en variabel Omkostning. Imidlertid vil det ses, at Afskrivningsbeløbet indgaar i det paagældende Aars Omkostninger med et Totalbeløb, hvis Størrelse er uafhængigt af dette Aars Produktion. Efter den gængse Definition er Beløbet altsaa i denne Relation en *fast* Omkostning. (Derimod er de 100.000 Kr., der blev paalignet Produktionen i det første Aar efter Nyanlægget, naturligvis ogsaa en variabel Omkostning i dette Aars Totalomkostninger, da Nyanlæggets Iværksættelse betingedes af dette Aars Produktionsudvidelse.)

Forf. anvender — uden at det klart fremhæves — Sondringen mellem faste og variable Omkostninger i to forskellige Relationer. I den ene er der Tale om at opdele de til enhver Tid afholdte A n l æ g s u d g i f t e r (resp. Anlæggets øjeblikkelige Værdi) i den Del, der maa paalignes den løbende Periode's Produktion, og den Del, der dækkes af en fjernere Fremtids Indtægter. Der anlægges her et Kapitalsynspunkt, og Anlægsomkostningerne, resp. Realisationsværdien betragtes som en fast Omkostning for Fremtidens mere eller mindre ubestemte Produktion. I den anden Relation ses der paa en enkelt Tidsperiode, og det undersøges, hvordan de Omkostninger, der maa tilregnes denne Tidsperiode's Produktion, varierer med Produktionens Omfang. Denne Undersøgelse forudsætter naturligvis, at det først er fastslaaet, hvor store Afskrivningsbeløb Perioden skal bære. Forf.'s Definition synes at tage Sigte paa den førstnævnte Omkostningsfordeling, medens den gængse Definition af Sondringen mellem faste og variable Omkostninger forudsætter, at der er Tale om en bestemt Tidsperiode's Produktion. Men man faar af Fremstillingen det Indtryk, at Forf. anvender de to Definitioner jævnsides, og Udtrykket »de faste Omkostninger« bruges i Flæng om Anlægsværdien som fast Omkostning for hele Fremtidens Produktion og om de faste Omkostninger p r. T i d s e n h e d, herunder den Del af Anlægsværdien, der som Afskrivning paalægges det enkelte Tidsafsnits Produktion.

Kapitel II er vel Bogens vægtigste Afsnit og det, der bringer mest nyt. Forf. fjerner sig imidlertid her noget fra sit egentlige Emne. Det siges, at Kapitlets Formaal er at belyse Omkostningsstrukturens Betydning for Pris- og Produktionspolitikken. Men dette Holdepunkt tabes efterhaanden af Syne, og Resultatet bliver, at Kapitellet antager Karakter af en Række Bidrag til Løsningen af Tidens saa stærkt diskuterede prispolitiske Problemer. Blandt disse Bidrag maa navnlig fremhæves den interessante og

banebrydende Behandling af de Prisdannelsesformer, Forf. kalder sammensat og kollektivt Monopol. Bemærkelsesværdig er endvidere en klar og instruktiv Fremstilling af den forbundne Produktions Omkostningsproblemer.

Medens Forf. iøvrigt er en Tilhænger af dynamiske Betragtninger og Forløbsanalyse, har han i Kapitlet om Prispolitikken ment i Hovedsagen at kunne indskrænke sig til en statisk Behandling af Problemerne. Dette begrundes med, at de produktions- og prispolitiske Tilpasninger til ændrede Forhold kan ske forholdsvis hurtigt. Anmelderen kan ikke være enig i, at man heraf kan drage den Slutning, at en statisk Analyse er tilstrækkelig, men maa hævde, at en endegyldig Behandling ikke blot af den monopolistiske Konkurrence, som Forf. ikke kommer nærmere ind paa, men ogsaa af Monopol og Duopol maa tage Form af en Analyse af et Prisforløb. Argumenterne herfor findes i en Artikel foran i nærværende Hæfte og skal ikke gentages her.

Ved Omtalen af det gamle Problem, om de faste Omkostninger øver Indflydelse paa Prispolitikken, nøjes Forf. med det kendte Bevis for, at de variable Omkostninger maa være eneafgørende, samt en summarisk Drøftelse af den faktiske Priskalkulation. Anmelderen er tilbøjelig til at anse det fort tvivlsomt, om ikke Driftsherrerne i mange Tilfælde handler ganske fornuftigt, naar de sikkert i stor Udstrækning indregner de faste Udgifter i Priskalkulationen. Naar der under en eventuel Priskamp faktisk ingen Bund er for Priserne, fordi man ikke alene kæmper om den nutidige Af sætning, men ogsaa om den fremtidige, naar en rationel Pris skulde beregnes paa Grundlag af ukendte Efterspørgselselasticiteter og efter en Bedømmelse af Risikoen for Opkomsten af nye Konkurrenter, naar kort sagt en fuldt rationel Prisansættelse maatte bero paa en Afvejelse af en lang Række Faktorer, hvis Vægt i Praxis ikke kan beregnes, saa forekommer Gennemsnitsomkostningerne, som Virksomheden maa have dækket i det lange Løb for at bestaa, at være det eneste faste Punkt, man har at støtte sig til ved Priserne Ansættelse. I hvert Fald vilde en mere udførlig Drøftelse af den faktiske Omkostningskalkulation og dens Konsekvenser for Prispolitikken have været interessant.

Det er naturligvis ikke nogen afgørende Indvending, at Forf. ikke har lagt Hovedvægten paa Behandlingen af de Problemer, Anmelderen finder særligt interessante. Men det maa være tilladt at udtale sin Beklagelse af, at Behandlingen af visse Omkostningsproblemer helt savnes i Bogen. F. Eks. den saakaldte »totale Tilpasning« og dens Betydning for Omkostningsstrukturen. Endvidere Konsekvenserne af, at man i Praxis efter en eller anden uforgribelig Metode fordeler de faste Udgifter paa Virksomhedens forskellige Varearter. Eller den Fordeling af de faste Udgifter paa Virksomhedens forskellige Afdelinger, man foretager med det Formaal at kontrollere de enkelte Afdelingers Effektivitet.

Professor Kristensen har holdt sig til sit Emnes teoretisk-deduktive Side. Hans Bogs Fortrin ufortalt vilde en Gennemgang af en Række praktiske Eksempler paa Grundlag af den opstillede Teori og, om muligt, et empirisk Supplement til de teoretiske Resultater — i det hele en nærmere Tilknytning til den praktiske Driftsøkonomi — have bidraget til at afrunde Fremstillingen og gøre den til en mere alsidig Monografi over de faste og variable Omkostninger fra bedriftsøkonomisk Synspunkt.

H. Winding Pedersen.